

Miodrag Pavlović:

MOST BEZ OBALA
elbeszélések

Matica Srpszka kiadás, 1956.

Két kötet vers és a költészetben szerzett elméleti és gyakorlati tapasztalatok után Miodrag Pavlović elbeszéléseinek gyűjteményével lép az olvasók elé. Ha valaki 1952-ben megszerette Pavlović újhangú, irodalmi szenzációt keltő verseit (még ha azóta higgadtabbá vált is, és Pavlović költői metamorfózisa miatt csökkent rokonszenvvel iránta —), siet kezébe venni ezt a könyvet.

Andrić, Marinković, Bulatović, Jocić után Pavlović elbeszélései nem jelentenek újítást, de ismétlést sem. Egy különös álláspont jut bennük kifejezésre. Pavlović sajátos szemszögből nézi és ábrázolja az életet. A tényeket nem másítja meg, nem fürdeti a képzelet búvós vizében, hanem csupán felvonultatja őket. Ezért realiztikusabbak az ő elbeszélései Bulatovićénál. Néha egészen szárazan, szinte „faktografikusan” hatnak írásai, de csak akkor, ha nem látunk bennük mást, mint a leírt szó üres vázát, ha nem érezzük a szavakban és a szavak között azt a talán titokzatos ködöt vagy fátylat, ami a képzelet oltárán égő áldozat füstje is lehet, ha nem tudjuk kitapogatni azokat a valóságon túli szálakat, amelyek át meg átszövik Pavlović minden elbeszélését. Egyesekben szemmeláthatóan, másokban csak intuitíve megérezhetően, de mindig a lényegét alkotják.

Nyugodtan mondhatjuk, hogy Pavlović elbeszélései szimbolikusak. — Szimbólum lehet maga a cím (Klopke, Ribice, Crna kula, Most bez obala), az elbeszélés meséje (Izmedju ciklusak sokszor a jellemek, párbeszé-
nova, Crna kula, Došljak), szimboli-

dek, tárgyak, hangulatok, lelkiállapotok. Többek között emiatt is nehéz olvasmány Pavlović prózája, de ez senkit ne ijesszen meg. Van-e egyáltalán könnyű olvasmány az irodalomban, — ha az igazán irodalom, és ha tudunk olvasni?; persze, lehet ezt a könyvet átfutni, hogy az ember észre sem veszi benne a mélységeket, a szakadékoknak szélére, tűzhányóknak peremére sem ér...

Sokáig lehetne elemezni Pavlović jelképeit. Akármilyen formában jutnak is kifejezésre, mindegyikük lényegbehatoló; nem a sekély életmegnyilvánulások szimbólumai ezek, hanem az ember lelkének mélyén rejtőző érzések, indulatok, gátolások, küzdelmek, hangulatok, „traumák” költői kifejezései. Itt, ebben az elmélyülésben, ebben a humanizmusban kell keresnünk Pavlović prózájának tudatosan ki nem mondott, eltakart, de élő értékeit.

A klasszikus mintától nem üt el minden Pavlović-elbeszélés. A „Povrataci”-ban jár legközelebb az író a realista elbeszélő módhoz, a „Došljak”-ban egészen kafkai témát dolgoz fel, majdnem egészen kafkai módon. Pavlović hajlamos az ún. mágikus realizmus alkalmazására; már a „Stub sećanja” című verskötetében találunk egy költeményt prózában (Bektsva VI.), amely bebizonyíthatja, hogy Pavlović régebben érdeklődik a modern prózai megoldások iránt. A „Most bez obala”-ban ennek az írói eljárásnak legjobb megnyilatkozásai a „Prolog”, „Izmedju činova”, „Crna kula”, „Došljak”. A „Prolog”-ban, például, nincs klasszikus értelmében vett és logikusan összefüggő cselekmény; azaz egy, nevezzük így, „mágikus” logika alapján történik minden: a részleteket, hangulatokat, látomásszerű eseményeket a meglepetés, és a rendkívüli helyzetben értelmessé váló, csak

a képzelet logikájával érthető misztikus szálak fűzik össze.

Pavlović legtöbb elbeszélésében meghúzódik egy árnyalatnyi, néha alig észrevehető, néha pedig kitörő humor. Kesernyés, szemrehányó. — Egészen más, mint Ranko Marinkovićé. Vagy magából a meséből, történésből árad, vagy pedig a szerző szuggerálja fordulatokkal, abszurd helyzetekkel. Megrázó is tud lenni ez a humor, mint a „Most bez obala”-ban és a „Došljak”-ban.

Érdekes jelensége a mai jugoszláv irodalomnak, hogy a költők a prózára vetik magukat. A költészettől azonban, ettől a legátközöttebb áldástól és csodás tehertől, nem olyan könnyű megszabadulni. Konstantinović és Radičević regényeikben is magukban hordják a lírát, Davičo legújabb regényében már a szabadság jeleit mutatja. Pavlović elbeszéléseinek egy része egészében vagy részletekben, képekkel és ritmussal hat líraián (Izmedju činova, Crna kula, Prolog), másik része teljesen mentes a költészettől (Ribice, Maska, Povratak).

Ebben a prózában a valóságot különös oldaláról, fantasztikus beállításban látjuk. Az ilyen utakat már meglehetősen kitaposták, de azért ma sem lehetetlen, rajtuk haladva, jót adni: csak minél közelebb kell kerülni a mához, meglátni a jelenben az örök vonásokat, az ember összes jellegzetességeit, látható és láthatatlan, titkolt életét, s ezeket transzponálni. Úgy éreztük, Pavlović képes erre, s meg is valósítja, ha folytatja a próza művelését.

Tomán László

Branko V. Radičević:

VEČITA PEŠADIJA

versek.

Narodna prosvjeta kiadás,
Szarajevo, 1956

Mind nehezebb és nehezebb a dolguk azoknak, akik új verseket olvas-

nak. Mint a világmindenség, úgy szűkül egyszer, s tágul másszor a költészet: az atomoktól a csillagok közötti ködökig és vissza; a legszükségesebb, nélkülözhetetlen, de csak félig kimondott szavakig csiszolt, vésett kifejezéstől a szavak féktelen ömléséig, áradásáig és vissza. Egy költőn is meg lehet vizsgálni és ki lehet mutatni ezeket a változásokat, amelyek azonban csöppet sem szabályosak, mint a tenger mozgása vagy a visszatérő üstökösök útja. A költő nekilendül, vízre bocsátja yachtját (ladikját, csatahajóját, kontikijét), s a végtelen égen, parttalan vízen keresi a kikötőket. De megmaradni sehol sem lehet. Tovább kell hajózni, más csónakon, más hajón. Új hegyek, új kikötők integetnek, magasabb világítótoronyok kacsintanak, muzsikálóbb szirénák csábítanak. S ilyenkor el lehet-e kerülni a hajótörést?

Ha a költő hajója zátonyra fut vagy sziklához verik a hullámok, s a habok csak a roncsokat nyaldosák, a hajós tetemét meg tengeri kígyók harapdálják, akkor árván maradnak a csak az ő számára épített kristálygátak a forróégyői öblökben.

Az ilyen katasztrófához, azt kell gondolnom, most nagyon közel jár Branko V. Radičević. Legutóbbi könyve, a Zemlja (1954) a jugoszláv költészet nagy ígérését hozta; új kötete, a Večita pešadija, kissé letörte a reményeket. A Zemlja lázasan testelgő poézise után a Večita pešadija furcsa, archaizáló, folklorisztikus, balkáni exotikus költészet nem az, megmondom őszintén, amit vártam. Kétségtelenül vannak értékei, amelyek a költő haladását bizonyítják a Zemlja óta: a gyakran megjelenő könnyed dallamosság, a szellem játéka megragadja az olvasót, erotikumból eredő gorombaság itt emberibb, mint a Zemljában volt, nyelve gazdagodott, tarkább lett. De a nyelvi és tematikai gazdagodás téves utakra sodorta Radičevićet. A népköltészet formái és tartalmi elemei

nem emelte a kellő művészi színvonalra, nem szublimálta őket, mint Popa.

Branko V. Radičević új kötetéről szeretném azt hinni, mivel annyira biztos vagyok a költő tehetségében, hogy csak átmenetet jelent. Minek kell bekövetkeznie? A megtisztulásnak. Egy költészet elfogadhatja azt, ami elfogadható a népköltészetben, de csak akkor, ha képes teljesen felszívni; a vásári- és cigányköltészet, a primitív sírfeliratok frázisai, nyelvi ritkaságok és kuriózumok felhasználása

használása hasznos lehet — a maga helyén, de a költő módján. És ez az, ami Radičevićnek nem sikerült minden esetben. Így a gazdagodás nála — szegényedés, de mivel folyamat, új, jobb, szebb, költőibb eredményeket szülhet, olyanokat, amelyek a Zemlja és a Večita pesadija pozitív összetevőinek találkozásában élénk tárják Radičević talán páratlan temperamentumú költészetének ma még kimondatlan, kidalolatlan kincseit.

TOMÁN László